

شبهای قدر

شب قدر، شبی است که مقدرات یک سال انسانها - بر اساس لیاقت ها و شایستگی های آنان - تعیین می گردد؛ در تمام سال، شبی به عظمت و فضیلت آن نمی رسد و عمل در آن از عمل در هزار ماه برتر است. فرشتگان خداوند و فرشته ای به نام «روح» که اعظم همه فرشتگان است در آن شب، به اذن پروردگار به زمین فرود می آیند و خدمت امام زمان(علیه السلام) می رسند و آنچه را که برای هر کس در طول سال آینده مقدر شده است بر آن حضرت عرضه می دارند. (۱)

خوشا به حال آن کس که از فیض عظیم این شب که شب نزول قرآن است، بهره مند شود و با دعا و مناجات و گریه و توبه، به درگاه حقّ روی آورد و زمینه تقدیرات ارزشمند و سرنوشت معنوی و روحانی والایی را برای خویش فراهم سازد.

معصومین(علیهم السلام) شب قدر را به طور دقیق، تعیین نکرده اند و آن را مردّد در میان سه شب (نوزدهم، بیست و یکم و بیست و سوم) ذکر فرموده اند، تا مؤمنان با انجام اعمال شب های قدر، در هر سه شب و به دست آوردن حال خوش معنوی و کسب فیض در این شب ها، به آمادگی کامل، جهت دریافت عنایات ویژه الهی دست یابند.

هرچند علما، با توجه به روایات، شب های بیست و یکم و بیست و سوم را به شب قدر بودن، نزدیکتر می دانند. (۲)

شب نوزدهم ماه:

این شب، اولین شب از شب های قدر است و از این شب، انجام اعمال شب های قدر آغاز می شود. اعمال شب های قدر:

اعمال شب های قدر بر دو قسم است. یک قسم آن مشترک میان هر سه شب است و قسم دیگر اعمالی است که مخصوص هر یک از این سه شب می باشد.

اعمال مشترک شب های قدر

۱- غسل شب قدر است، مرحوم «علامه مجلسی» فرموده: بهتر است غسل شب های قدر را مقارن غروب آفتاب انجام دهند که نماز مغرب را با غسل بخوانند. (۳)

۲- دو رکعت نماز بخواند؛ که در هر رکعت بعد از حمد، هفت مرتبه سوره «قُلْ هُوَ اللَّهُ» را تلاوت کند و بعد از پایان نماز، هفتاد مرتبه بگوید: اسْتَغْفِرُ اللَّهَ وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ در روایتی از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) آمده است: کسی که این عمل را بجا آورد، از جای خویش برنخیزد مگر این که خداوند متعال او و پدر و مادرش را بیامرزد و خداوند فرشتگان را مأمور می کند تا سال آینده برای وی حسنات بنویسند... (۴)

۳- امام باقر (علیه السلام) درباره عمل دیگر این شب فرمود: قرآن را بگشاید و در برابر خود قرار دهد و بگوید:

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِكِتَابِكَ الْمُنَزَّلِ وَمَا فِيهِ، وَفِيهِ اسْمُكَ [الْاَعْظَمُ] الْاَكْبَرُ، وَ

خدایا از تو خواهم به حق کتاب فرستاده شده ات و آنچه در آن است که در آن است نام بزرگت و

اسْمَاؤُكَ الْحُسْنَى، وَمَا يُخَافُ وَيُرْجَى، أَنْ تَجْعَلَنِي مِنْ عَتَقَائِكَ مِنَ النَّارِ.

نامهای نیکویت و آنچه بدانها ترس و امید شود که قرارم دهی از زمره آزاد شدگان از دوزخ.

سپس حاجت خود را از خدا بخواهد. (۵)

۴- مراسم قرآن به سر گرفتن است، به فرموده امام صادق (علیه السلام): قرآن مجید را بر سر بگذارد و بگوید:

اللَّهُمَّ بِحَقِّ هَذَا الْقُرْآنِ، وَ بِحَقِّ مَنْ أَرْسَلْتَهُ بِهِ، وَ بِحَقِّ كُلِّ مُؤْمِنٍ مَدَّحْتَهُ

خدایا به حق این قرآن و به حق آن کس که او را بدین قرآن فرستادی و هر مؤمنی که در آن مدحش کردی

فِيهِ، وَ بِحَقِّكَ عَلَيْهِمْ، فَلَا أَحَدًا أَعْرَفُ بِحَقِّكَ مِنْكَ.

و به حق تو بر ایشان زیرا هیچ کس به حق تو از خودت آشناتر نیست.

آنگاه ده مرتبه بگوید: بِكَ يَا اللَّهُ و ده مرتبه بِمُحَمَّدٍ (صلی الله علیه و آله) و ده مرتبه بِعَلِيِّ (علیه السلام) و ده مرتبه بِفَاطِمَةَ (علیها السلام) و ده مرتبه بِالْحَسَنِ (علیه السلام) و ده مرتبه بِالْحُسَيْنِ (علیه السلام) و ده مرتبه بِعَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ (علیهما السلام) و ده مرتبه بِمُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ (علیهما السلام) و ده مرتبه بِجَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ (علیهما السلام) و ده مرتبه بِمُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ (علیهما السلام) و ده مرتبه بِمُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ (علیهما السلام) و ده مرتبه بِالْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ (علیهما السلام) و ده مرتبه بِالْحُجَّةِ (علیه السلام)؛ در پایان هر حاجتی که دارد از خداوند طلب کند (۶) و در تمام این اذکار، نهایت حضور قلب و توجه به درگاه خدا را حفظ کند.

بهتر است اگر می‌خواهند توسل گرفته، یا ذکر مصیبتی کنند قبل یا بعد از دعا باشد و دعا را قطع نکنند.
۵- زیارت امام حسین(علیه السلام)؛ به فرموده علامه مجلسی، زیارت امام حسین(علیه السلام) در هر یکی از این سه شب، مستحب مؤکد است،(۷) و در روایتی آمده است که سبب آمرزش گناهان می‌شود(۸) و اگر دسترسی به زیارت از نزدیک نداشته باشد، از دور زیارت کند

۶- احیا داشتن شب‌های قدر است؛ یعنی این شب را تا صبح بیدار باشد و با عبادت و دعا و تلاوت قرآن و جلسات سخنرانی دینی و پرسش و پاسخ‌های مذهبی و یا مطالعه کتاب‌های تفسیر و عقاید و مواعظ سپری کند.

در روایتی از امام باقر(علیه السلام) آمده است: هر کس شب قدر را احیا دارد، گناهان او آمرزیده شود، هرچند زیاد باشد،(۹) و بهتر است روز قبل مقداری استراحت کند و غذا و نوشیدنی کمتر بخورد تا خواب بر او غلبه نکند و کسانی که توانایی بر احیا ندارند، بهتر است اول شب را استراحت کنند و سحرگاهان بیدار باشند و عبادت نمایند.

۷- صد رکعت نماز بگزارد (هر دو رکعت به یک سلام) که فضیلت بسیار دارد و افضل آن است که اگر توانایی داشته باشد، در هر رکعت بعد از حمد، ده مرتبه سوره قل هو الله را بخواند.(۱۰)

۸- مرحوم «شیخ کفعمی» در «مصباح» نقل کرده است که امام زین العابدین(علیه السلام) این دعا را در شب‌های نوزدهم، بیست و یکم و بیست و سوم در حالت ایستاده و نشسته و در رکوع و سجود می‌خواندند:

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ عَبْدًا دَاخِرًا، لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا، وَلَا

خدايا من شام کردم در حالی که بنده خواری هستم که مالک سود و زبانی برای خویش نیستم

أَصْرَفُ عَنْهَا سُوءًا، أَشْهَدُ بِذَلِكَ عَلَى نَفْسِي، وَأَعْتَرِفُ لَكَ بِضَعْفِ قُوَّتِي

و نتوانم از خویشتن پیش آمد ناگواری را بازگردانم و این مطلبی است که من آن را بر خویش گواهی دهم و به ناتوانی خود و بیچارگی

وَقَلَّةِ حِيلَتِي، فَصَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَأَنْجِزْ لِي مَا وَعَدْتَنِي

در برابرت اعتراف دارم پس درود فرست بر محمد و آل محمد و وفا کن برایم بدانچه بر من

وَجَمِيعَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ مِنَ الْمَغْفِرَةِ فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ، وَأَتِمِّمْ عَلَيَّ مَا

و همه مؤمنین و مؤمنات وعده فرمودی از آمرزش در این شبو تمام کن بر من آنچه را

أَتَيْتَنِي، فَإِنِّي عَبْدُكَ الْمُسْكِينُ الْمُسْتَكِينُ، الضَّعِيفُ الْفَقِيرُ الْمُهِينُ،

به من دادی زیرا که من بنده بینوای مستمند ناتوان تهیدست خوار توام

اللَّهُمَّ لَا تَجْعَلَنِي نَاسِيًا لِذِكْرِكَ فِيمَا أَوْلَيْتَنِي، وَلَا لِإِحْسَانِكَ فِيمَا

خدایا مرا فراموشکار از یاد خویش در آنچه به من انعام فرمودی و از احسانت در آنچه به من

أَعْطَيْتَنِي، وَلَا إِيسَاءً مِنْ إِجَابَتِكَ، وَإِنْ أَبْطَأَتْ عَنِّي فِي سَرَّاءٍ أَوْ ضَرَّاءٍ،

عطا کردی قرار مده و قرارم مده ناامید از اجابت خویش و اگرچه دیرزمانی طول کشد چه در خوشی و چه در

سختی

أَوْ شِدَّةٍ أَوْ رَحَاءٍ، أَوْ عَافِيَةٍ أَوْ بَلَاءٍ، أَوْ بُؤْسٍ أَوْ نِعْمَاءٍ، إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ. (۱۱)

در دشواری یا در آسایش در تندرستی یا گرفتاری در تنگدستی یا در نعمت براستی تو شنوای دعایی.

۹- مرحوم «علامه مجلسی» می فرماید: بهترین اعمال در این شب ها طلب آمرزش گناهان و دعا برای امور

دنیوی و اخروی است، هم برای خود و هم برای پدر و مادر و خویشان و برادران مؤمن؛ چه زنده باشند و چه

از دنیا رفته باشند و همچنین ذکرهای مختلف و صلوات بر محمد و آلش، تا آن جا که مقدور است، انجام دهد

و در بعضی از روایات وارد شده است که دعای «جوشن کبیر» را در این سه شب بخوانند. (۱۲)

در روایتی آمده است که شخصی خدمت رسول خدا(صلی الله علیه و آله) رسید و عرض کرد: اگر شب قدر را

درک کردم، چه چیزی را از خداوند طلب کنم؟ فرمود: عافیت و سلامتی را بخواه. (۱۳)

اعمال مخصوص هر یک از شب های سه گانه قدر:

اعمال شب نوزدهم

اعمال شب نوزدهم چند چیز است:

۱- صد مرتبه بگوید: **أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ رَبِّي وَ أَتُوبُ إِلَيْهِ.** (۱۴)

۲- صد مرتبه بگوید: **اللَّهُمَّ أَعِنِّي قِتْلَةَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ.** (۱۵)

۳- دعایی را که در اعمال روزهای ماه رمضان ذکر کردیم (یا ذا الذی کان...) را بخواند. (۱۶)

۴- این دعا را بخواند:

اللَّهُمَّ اجْعَلْ فِيما تَقْضِي وَتُقَدِّرُ مِنَ الْأَمْرِ الْمَحْتُمِ، وَفِيما تَفْرُقُ مِنْ

خدایا قرار ده در آنچه حکم کرده و مقدر فرموده ای از سرنوشت حتمی و در آنچه جدا کنی از

الامرِ الْحَكِيمِ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ، وَفِي الْقَضَاءِ الَّذِي لَا يُرَدُّ وَلَا يُبَدَّلُ، أَنْ

فرمان حکیمانه ات در شب قدر و در آن قضا و قدری که برگشت و تغییر و تبدیلی ندارد

تَكْتُبَنِي مِنْ حُجَّاجِ بَيْتِكَ الْحَرَامِ، الْمَبْرُورِ حَجَّتِهِمْ، الْمَشْكُورِ سَعْيِهِمْ،

که نام مرا در زمره حاجیان خانه محترمت (کعبه) بنویسی آنان که حجشان مقبول و سعیشان مورد تقدیر

الْمَغْفُورِ ذُنُوبِهِمْ، الْمَكْفَرِ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ، وَاجْعَلْ فِيما تَقْضِي وَتُقَدِّرُ، أَنْ

و گناهانشان آمرزیده و کردار بدشان بخشوده شده است و قرار ده در آنچه مقدر فرموده ای

تُطِيلَ عُمُرِي، وَتُوسِّعَ عَلَيَّ فِي رِزْقِي، وَتَفْعَلَ بِي كَذَا وَكَذَا. (۱۷)

که عمر مرا طولانی کرده و روزیم را وسیع گردانی و درباره ام چنین و چنان کنی. (به جای کلمه کذا و کذا،

حاجت خود را عرضه دارد).

شب بیست و یکم:

این شب فضیلتش از شب نوزدهم بیشتر است که اعمال مشترک شب های قدر را با توجه بیشتری انجام دهد.

در روایات درباره غسل و احیا و تلاش در عبادت در این شب و شب بیست و سوم تأکید شده و آمده است

که شب قدر در میان یکی از این دو شب است، (۱۸) و در چند روایت وقتی که از معصوم (علیه السلام)

خواستند تا معین کنند که شب قدر، در میان کدام یک از این دو شب است، معین نکردند، بلکه فرمودند: ما

أَيَسَّرَ لَيْلَتَيْنِ فِيمَا تَطْلُبُ (احیای هر دو شب برای آنچه می خواهی مشکل نیست). (۱۹)

و جالب این که «مرحوم صدوق» در «امالی» می گوید: «مِنْ دِينِ الْإِمَامِيَّةِ ... مَنْ أَحْيَى هَاتَيْنِ اللَّيْلَتَيْنِ بِمُذَاكِرَةِ

الْعِلْمِ فَهُوَ أَفْضَلُ؛ از دستورات مذهب امامیه است که ... اگر کسی این دو شب را به گفتگوی علمی پردازد، از

هر عبادتی برتر است». (۲۰)

اعمال شب بیست و یکم:

اعمال این شب بر دو قسم است؛ قسم اول دعاهایی که مربوط به دهه آخر ماه رمضان است که خواهد آمد و

قسم دیگر اعمال مخصوص شب بیست و یکم، که به این شرح است:

۱- دعایی است که در «مصباح المتهدّد» و «کافی» نقل شده است که در شب بیست و یکم خوانده می شود (۲۱):

يا مُوَلِّجَ اللَّيْلِ فِي النَّهَارِ، وَمُوَلِّجَ النَّهَارِ فِي اللَّيْلِ، وَمُخْرِجَ الْحَيِّ مِنَ
ای فروبرنده شب در روز و ای فروبرنده روز در شب و ای بیرون آورنده زنده از
الْمَيِّتِ، وَمُخْرِجَ الْمَيِّتِ مِنَ الْحَيِّ، يَا رَازِقَ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ، يَا اللَّهُ
مرده و بیرون آورنده مرده از زنده ای روزی دهنده هر که را خواهی بی حساب ای خدا،
يَا رَحْمَنُ، يَا اللَّهُ يَا رَحِيمُ، يَا اللَّهُ يَا اللَّهُ يَا اللَّهُ، لَكَ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى،
ای بخشاینده، ای خدا ای مهربان ای خدا ای خدا... از آن توست نامهای نیکو
وَالْأَمْثَالَ الْعُلْيَا، وَالْكَبْرِيَاءُ وَالْأَلَاءُ، أَسْأَلُكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدًا وَآلِ
و نمونه های والا و بزرگی و نعمتها از تو خواهم درود فرستی بر محمد و آل
مُحَمَّدَ، وَأَنْ تُجْعَلَ اسْمِي فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ فِي السُّعْدَاءِ، وَرُوحِي مَعَ
محمد و نام مرا در این شب در زمره سعادتندان قرار دهی و روحم را با
الشُّهَدَاءِ، وَإِحْسَانِي فِي عِلِّيِّينَ، وَإِسَاتِي مَغْفُورَةً، وَأَنْ تَهَبَ لِي يَقِينًا
شهدا مقرون سازی و احسان و نیکوکاریم را در بلندترین درجه بهشت و گناهانم را آمرزیده کنی و به من
یقینی عطا کنی که
تُبَاشِرُ بِهِ قَلْبِي، وَإِيمَانًا يُذْهِبُ الشُّكَّ عَنِّي، وَتَرْضِيَنِي بِمَا قَسَمْتَ لِي،
همیشه با دلم همراه باشد و ایمانی به من بدهی که شک و تردید را از من دور سازد و بدانچه روزیم کرده ای
خشنودم سازی
وَأَتَنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً، وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً، وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ الْحَرِيقِ،
و بدهی به من در دنیا نعمت نیک و در آخرت نعمت نیک و نگهداری ما را از عذاب آتش سوزان
وَارْزُقْنِي فِيهَا ذِكْرَكَ وَشُكْرَكَ، وَالرَّغْبَةَ إِلَيْكَ وَالْإِنَابَةَ، وَالتَّوْفِيقَ لِمَا
و روزیم کنی در این شب ذکر خود و سپاسگزاری و اشتیاق و بازگشت بسویت و توفیق برای انجام آنچه را
وَقَفْتَ لَهُ مُحَمَّدًا وَآلَ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ وَعَلَيْهِمُ السَّلَامُ
موفق داشتنی بدان محمد و آل محمد را که بر او و بر ایشان سلام باد.

۲- مرحوم «شیخ کفعمی» از «سید بن باقی» نقل کرده است که در شب بیست و یکم می خوانی:

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَأَقْسِمُ لِي حِلْمًا يَسُدُّ عَنِّي بَابَ

خدایا درود فرست بر محمد و آل محمد و چنان بردباری بهره ام کن که ببندد بر من در

الْجَهْلِ، وَهُدًى تَمُنُّ بِهِ عَلَيَّ مِنْ كُلِّ ضَلَالَةٍ، وَغِنًى تَسُدُّ بِهِ عَنِّي بَابَ كُلِّ

نادانی را و هدایتی به من ده که بر من منت نهد از رها کردن از هر گمراهی و بی نیازی به من بده که درهای

انواع فقر را به تمامی بر من ببندد

فَقْرٍ، وَقُوَّةً تَرُدُّ بِهَا عَنِّي كُلَّ ضَعْفٍ، وَعِزًّا تُكْرِمُنِي بِهِ عَن كُلِّ ذِلَّةٍ، وَرَفْعَةً

و نیرویی به من ده که هرگونه سستی را از من بازگرداند و عزتی که از هر خواری مرا گرامی داری و رفعت

مقامی

تَرْفَعُنِي بِهَا عَن كُلِّ ضَعْفَةٍ، وَأَمْنًا تَرُدُّ بِهِ عَنِّي كُلَّ خَوْفٍ، وَعَافِيَةً تَسْتُرُنِي

که بدان وسیله مرا از هر پستی بلند کنی و امنیتی که بوسیله آن هر ترسی را از من دور کنی و تندرستی که

بدان وسیله

بِهَا مِنْ كُلِّ بَلَاءٍ، وَعِلْمًا تَفْتَحُ لِي بِهِ كُلَّ يَقِينٍ، وَيَقِينًا تَذْهَبُ بِهِ عَنِّي كُلَّ

مرا از هر بلایی بیوشانی و دانشی که به آن هر یقینی را بر من مفتوح گردانی و یقینی که بدان وسیله هر

شكٍّ، وَدُعَاءً تَبْسُطُ لِي بِهِ الْإِجَابَةَ فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ، وَفِي هَذِهِ السَّاعَةِ

شک و تردیدی را از من دور سازی و دعایی که اجابتش را بر من بگسترانی در همین امشب و در همین

ساعت

السَّاعَةِ السَّاعَةِ يَا كَرِيمُ، وَخَوْفًا تَنْشُرُ لِي بِهِ كُلَّ رَحْمَةٍ، وَعِصْمَةً تَحُولُ

..... ای بزرگوار و ترسی به من بده که هر رحمتی را بدان وسیله بر من بگسترانی و مرا چنان

خودنگهدار کن که همان

بِهَا بَيْنِي وَبَيْنَ الذُّنُوبِ، حَتَّى أَفْلِحَ بِهَا بَيْنَ الْمُعْصُومِينَ عِنْدَكَ، بِرَحْمَتِكَ

حالت میان من و گناهان حائل شود و بدان وسیله در پیشگاه معصومین (و خود نگهداران) درگاہت رستگار

باشم

يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ. (۲۲)

ای مهربانترین مهربانان.

۳- به فرموده «شیخ مفید»، در این شب **صلوات** بسیار فرستد و بر ظالمان و غاصبان حقوق آل محمد (صلی الله

علیه وآله) و همچنین بر قاتل امیرمؤمنان (علیه السلام) بسیار لعن و نفرین فرستد و برای خویش و پدر و

مادرش و سایر مؤمنان دعا کند. (۲۳)

۴- دعا برای وجود مبارک امام زمان (علیه السلام) و فرج آن حضرت، یکی دیگر از اعمال این شب است. در روایتی که «سید بن طاووس» از حماد بن عثمان نقل کرده می خوانیم: در شب بیست و یکم ماه مبارک رمضان به محضر امام صادق (علیه السلام) شرفیاب شدم، امام (علیه السلام) از من پرسید که آیا غسل کرده ای؟ گفتم: آری، امام (علیه السلام) حصیری طلبید و مرا نیز به کنارش فراخواند. آن حضرت (علیه السلام) مشغول نماز شد و من نیز نزدیک آن حضرت (علیه السلام) نماز می خواندم. وقتی که از نمازها فارغ شدیم، آن حضرت دعا کرد و من آمین گفتم، و این کار ادامه داشت تا صبح طلوع کرد. امام (علیه السلام) اذان و اقامه گفتند و برخی از خدمتکاران را فراخواند و نماز صبح را به امامت آن حضرت (علیه السلام) بجا آوردیم. امام صادق (علیه السلام) بعد از نماز، به تسبیح و تقدیس پروردگار پرداخت و بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) درود فرستاد و برای مؤمنان دعا کرد؛ آنگاه به سجده رفت و ساعتی در سجده بود، و در آن مدت جز صدای نفس حضرت چیزی را نمی شنیدم، سپس دعایی خواند از جمله در دعایش عرض کرد:

وَأَسْأَلُكَ بِجَمِيعِ مَا سَأَلْتُكَ وَمَا لَمْ أَسْأَلْكَ مِنْ عَظِيمِ جَلَالِكَ، مَا لَوْ

از تو تقاضا می کنم به جمیع آنچه که تو را با آن خواندم و آنچه را نخواندم، از عظیم جلال تو که اگر

عَلِمْتُهُ لَسَأَلْتُكَ بِهِ، أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدًا وَ أَهْلَ بَيْتِهِ، وَأَنْ تَأْذَنَ لِفِرَجِ

می دانستم تو را با آن خواندم. از تو می خواهم بر محمد و اهل بیتش درود بفرستی و اجازه فرج

مَنْ بِفِرَجِهِ فِرَجُ أَوْلِيَائِكَ وَأَصْفِيَائِكَ مِنْ خَلْقِكَ، وَ بِهِ تُبِيدُ الظَّالِمِينَ

و ظهور کسی را بدهی که با ظهور او گشایشی در کار اولیای تو و برگزیدگان از خلقت ظاهر می شود و به وسیله او ظالمان را نابود

وَتُهْلِكُهُمْ، عَجَلْ ذَلِكَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ.

و هلاک می سازی. ای پروردگار عالمیان، در ظهورش تعجیل فرما.

پس از آن که امام (علیه السلام) سر از سجده برداشت، عرض کردم: جانم به فدایت! شما برای فرج کسی دعا کردید که با فرج او گشایشی در کار دوستان و اولیای الهی حاصل خواهد شد؛ مگر آن کس شما نیستید؟ امام (علیه السلام) فرمود: نه! او قائم آل محمد است!

آنگاه امام صادق (علیه السلام) نشانه های ظهورش را بیان کرد و در ادامه فرمود: «شب و روز، منتظر ظهور مولایت باش! زیرا خداوند هر روز در شأن و کاری است، و انجام کاری او را از کار دیگر باز نمی دارد».

(وَتَوَقَّعَ أَمْرَ صَاحِبِكَ لَيْلِكَ وَنَهَارِكَ، فَإِنَّ اللَّهَ كُلُّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ، لَا يَشْغَلُهُ شَأْنٌ عَن شَأْنٍ). (۲۴)
نکته:

از شب بیست و یکم، دهه آخر ماه رمضان شروع می شود که بسیار پرارزش و مغتنم است. در هر شب از شب های این دهه، غسل مستحب است و روایت شده است که رسول خدا (صلی الله علیه و آله) در هر شب از شب های دهه آخر ماه رمضان غسل می کرد. (۲۵)

همچنین اعتکاف در مساجد جامع در این دهه مستحب است و فضیلت فراوان دارد و در روایتی از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) اعتکاف در دهه آخر ماه رمضان برابر دو حج و دو عمره شمرده شده است. (۲۶)
رسول خدا (صلی الله علیه و آله) در دهه آخر ماه رمضان در مسجد معتکف می شد (۲۷) بسترش را جمع می کرد و آماده و مهیا و بانشاط به شب زنده داری و عبادت می پرداخت (بسیاری از مسلمانان نیز در این امر به آن حضرت اقتدا می کردند)، (۲۸) برخلاف آنچه بعضی از ناآگاهان می پندارند که با گذشت شب های قدر برنامه ماه مبارک رمضان تمام شده است.

شب بیست و سوم:

این شب، از دو شب قبل برتر است و از احادیث متعددی استفاده می شود که شب قدر همین شب است. در روایتی از امام باقر (علیه السلام) نقل شده است که مردی به نام «جهنی» در ماه رمضان خدمت رسول خدا (صلی الله علیه و آله) آمد و به آن حضرت عرض کرد: من در بیرون مدینه به سر می برم و شتر و گوسفند دارم که نمی توانم همه شب در مدینه حاضر شوم. دوست دارم شبی را به من معرفی کنی تا آن شب را به مدینه بیایم و در نماز و عبادت حاضر باشم. حضرت او را به نزد خود فراخواند و به طور درگوشی آن شب را معرفی کرد.

«جهنی» نیز وقتی شب های بیست و سوم ماه رمضان فرا می رسید، با همه خانواده و فرزندان و غلامان به مدینه می آمد و آن شب را می ماند و صبحگاهان به منزل خویش برمی گشت. (۲۹)
همچنین در روایت دیگری نقل شده است که رسول خدا (صلی الله علیه و آله) در شب بیست و سوم ماه رمضان به سر و روی خانواده اش آب می پاشید تا به خواب نروند (و از فضیلت این شب بهره بگیرند). (۳۰)

روایات متعدّد دیگری نیز داریم که می گوید: شب قدر، شب بیست و سوم است. (۳۱) مرحوم «علامه مجلسی» نیز در «زاد المعاد» می گوید: اکثر احادیث معتبر دلالت دارد که شب بیست و سوم، شب قدر است. (۳۲)

اعمال مخصوص شب بیست و سوم:

در شب بیست و سوم، غیر از اعمال مشترک شب های قدر، اعمال دیگری نیز وارد شده است:

۱- سوره عنکبوت و سوره روم را بخواند که امام صادق (علیه السلام) فرمود: «هر کس در شب بیست و سوم، سوره های عنکبوت و روم را بخواند، به خدا سوگند! اهل بهشت است». (۳۳)

۲- هزار مرتبه سوره «إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ» را بخواند. (۳۴)

۳- سوره «حم دخان» را بخواند. (۳۵)

۴- این دعا را بخواند:

اللَّهُمَّ اَمُدُّ لِي فِي عُمْرِي، وَاَوْسِعْ لِي فِي رِزْقِي، وَاَصِحِّ لِي جِسْمِي،

خدایا دراز کن عمرم را و فراخ کن روزیم را و سالم گردان تنم را

وَبَلِّغْنِي اَمَلِي، وَاِنْ كُنْتُ مِنَ الْاَشْقِيَاءِ فَاَمْحُنِي مِنَ الْاَشْقِيَاءِ، وَاَكْتُبْنِي

و برسانم به آرزویم و اگر در زمره بدبختان هستم تو نامم را ازسلك آنان پاک کن و در زمره

مِنَ السُّعْدَاءِ، فَاِنَّكَ قُلْتَ فِي كِتَابِكَ الْمُنْزَلِ عَلَي نَبِيِّكَ الْمُرْسَلِ، صَلَوَاتِكَ

سعادت مندانم ثبت کن زیرا تو خودت در کتابی که بر پیامبر مرسلت (ص) نازل فرمودی چنین گفتی:

عَلَيْهِ وَاٰلِهِ، يَمْحُو اللهُ مَا يَشَاءُ وَيُثَبِّتُ، وَعِنْدَهُ اُمُّ الْكِتَابِ. (۳۶)

«خدا هر چه خواهد محو می کند و ثبت می کند و نزد اوست اصل کتاب».

۵- این دعا را که مخصوص شب بیست و سوم است بخواند:

يَا رَبَّ لَيْلَةَ الْقَدْرِ وَجَاعِلَهَا خَيْرًا مِنْ اَلْفِ شَهْرٍ، وَرَبَّ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ،

ای پروردگار شب قدر و قرار دهنده آن بهتر از هزار ماه و پروردگار شب و روز

وَالْجِبَالِ وَالْبِحَارِ، وَالظُّلَمِ وَالْاَنْوَارِ، وَالْاَرْضِ وَالسَّمَاءِ، يَا بَارِيَّ يَا

و کوهها و دریاها و تاریکی ها و روشنیها و زمین و آسمان ای پدیدآورنده ای

مُصَوِّرٌ، يَا حَنَّانُ يَا مَنَّانُ، يَا اللَّهُ يَا رَحْمَنُ، يَا اللَّهُ يَا قَيُّوْمُ، يَا اللَّهُ يَا بَدِيعُ، يَا
 صورت بخش ای عطابخش ای نعمت ده ای خدا ای بخشاینده ای خدا ای پاینده ای خدا ای نوآفرین ای
 اللَّهُ يَا اللَّهُ يَا اللَّهُ، لَكَ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى، وَالْأَمْثَالُ الْعُلْيَا، وَالْكَبْرِيَاءُ
 خدا ای خدا ای خدا از آن توست نامهای نیک و نمونه های والا و بزرگی
 وَالْأَلَاءُ، أَسْأَلُكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدًا وَآلَ مُحَمَّدٍ، وَأَنْ تَجْعَلَ اسْمِي فِي
 و نعمتها از تو خواهم که درود فرستی بر محمد و آل محمد و قرار دهی نام مرا در
 هَذِهِ اللَّيْلَةِ فِي السُّعْدَاءِ، وَرَوْحِي مَعَ الشَّهَدَاءِ، وَإِحْسَانِي فِي عِلِّيِّينَ،
 این شب در زمره سعادت‌مندان و روحم را با شهیدان و احسان و نیکم را در بلندترین درجات
 وَإِسَائَتِي مَغْفُورَةً، وَأَنْ تَهَبَ لِي يَقِينًا تَبَاشِرُ بِهِ قَلْبِي، وَإِيمَانًا يَذْهَبُ
 و گناهم را آمرزیده و یقینی به من ببخشی که همیشه با دلم همراه باشد و ایمانی به من بدهی که
 الشَّكَّ عَنِّي، وَتَرْضِيَنِي بِمَا قَسَمْتُ لِي، وَآتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً، وَفِي
 یکسره شک و تردید را از من دور کنی و بدانچه نصیب کرده ای خشنودم سازی و بده به ما در دنیا نیکی و
 نعمت و در

الْآخِرَةِ حَسَنَةً، وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ (۳۷) الْحَرِيقِ، وَارْزُقْنِي فِيهَا ذِكْرَكَ
 آخرت نیز نیکی و نگاهمان دار از عذاب آتش سوزان و روزیم کن در این شب ذکر خود
 وَشُكْرَكَ، وَالرَّغْبَةَ إِلَيْكَ، وَالْإِنَابَةَ وَالتَّوْبَةَ، وَالتَّوْفِيقَ لِمَا وَقَّعْتَ لَهُ مُحَمَّدًا
 و سپاسگزاری و شوق و بازگشت و توبه بسوی خودت را و موفقم بدار بدانچه موفق داشتی بدان محمد
 وَآلَ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ. (۳۸)
 و آل محمد علیهم السلام.

۶- این دعا را که از امام صادق (علیه السلام) نقل شده است، بخواند:
 اللَّهُمَّ اجْعَلْ فِيمَا تَقْضِي وَفِيمَا تُقَدِّرُ مِنَ الْأَمْرِ الْمَحْتُمِ، وَفِيمَا تَفْرُقُ
 خدایا قرار ده در آنچه حکم کرده و مقدر فرموده ای از فرمان حتمی خود و در آنچه جدا کنی
 مِنَ الْأَمْرِ الْحَكِيمِ، فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ، مِنَ الْقَضَاءِ الَّذِي لَا يُرَدُّ وَلَا يُبَدَّلُ، أَنْ
 از دستور حکیمانه ات در شب قدر از آن حکمی که بازگشت ندارد و تغییر پذیر نیست
 تَكْتُبَنِي مِنْ حُجَّاجِ بَيْتِكَ الْحَرَامِ فِي عَامِي هَذَا، الْمَبْرُورِ حَجُّهُمْ،
 که بنویسی مرا از حاجیان خانه محترم کعبه ات در همین امسال آنان که حجتشان مقبول
 الْمَشْكُورِ سَعِيهِمْ، الْمَغْفُورِ ذُنُوبِهِمْ، الْمَكْفَرِ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ، وَاجْعَلْ فِيمَا

و سعیشان مورد تقدیر و گناهانشان آمرزیده و اعمال بدشان بخشوده شده و مقرر فرما

تَقْضَىٰ وَتُقَدَّرُ، اَنْ تُطِيلَ عُمْرِي، وَتَوْسِعَ لِي فِي رِزْقِي. (۳۹)

در آنچه حکم کرده و مقدر فرموده ای که عمرم را طولانی کنی و در روزیم وسعت دهی.

۷- این دعا را که از امام حسن (علیه السلام) نقل شده است بخواند:

يَا بَاطِنًا فِي ظُهُورِهِ، وَيَا ظَاهِرًا فِي بُطُونِهِ، وَيَا بَاطِنًا لَيْسَ يَخْفَى، وَيَا

ای که نهان است در عین آشکاریش و ای که آشکار است در عین نهانیش و ای نهانی که درخفا نیستی و ای

ظَاهِرًا لَيْسَ يُرَى، يَا مَوْصُوفًا لَا يَبْلُغُ بِكَيْفُونَتِهِ مَوْصُوفًا، وَلَا حَدًّا

آشکاری که دیده نشوی ای که توصیفت کنند ولی هیچ وصفی به کنه ذات تو نرسد و هیچ حدی

مَحْدُودًا، وَيَا غَائِبًا غَيْرَ مَفْقُودٍ، وَيَا شَاهِدًا غَيْرَ مَشْهُودٍ، يُطَلَّبُ

محدودت نکند و ای که پیدا نیستی ولی گم نشده ای و ای که حاضری ولی مشهودنشوی تو را طلب کنند

فَيْصَابُ، وَلَمْ يَخْلُ مِنْهُ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ وَمَا بَيْنَهُمَا طَرْفَةَ عَيْنٍ، لَا

و به مقصود نائل گردند، از تو خالی نیست آسمانها و زمین و مابین آن دو یک چشم برهم زدن،

يُدْرِكُ بِكَيْفٍ، وَلَا يُؤَيِّنُ بَأَيْنَ وَلَا بِحَيْثُ، أَنْتَ نُورُ النُّورِ، وَرَبُّ الْأَرْبَابِ،

به چگونگی در نیایی و به جایی و سویی اندر نشوی تویی روشنی نور و پروردگار همه پروردگاران

أَخْطَتْ بِجَمِيعِ الْأُمُورِ، سُبْحَانَ مَنْ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ، وَهُوَ السَّمِيعُ

به تمام امور احاطه داری منزّه خدایی که نیست مانندش چیزی و اوست شنوای

الْبَصِيرُ، سُبْحَانَ مَنْ هُوَ هَكَذَا، وَلَا هَكَذَا غَيْرُهُ. (۴۰)

بینا منزّه است آن که او چنین است و جز او دیگری چنین نخواهد بود.

سپس هر حاجتی داری از خدا بطلب.

۸- همچنین از معصومین (علیهم السلام) روایت شده است که در شب بیست و سوم ماه رمضان، در سجود و

ایستاده و نشسته دعای ذیل را می خواندند، بلکه مناسب است در تمام ماه رمضان، و در زمانهای دیگر پس از

تمجید و ستایش خداوند و صلوات بر محمد و آلش (مثلاً حداقل با گفتن الْحَمْدُ لِلَّهِ وَالصَّلَاةُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ وَ

آلِهِ الطَّاهِرِينَ)، این دعا خوانده شود:

اللَّهُمَّ كُنْ لَوْلِيِّكَ الْحُجَّةِ بْنِ الْحَسَنِ، صَلَوَاتِكَ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آبَائِهِ، فِي

خدایا باش برای ولی خود حضرت حجت فرزند امام حسن عسکری درودهای تو بر او و بر پدرانش باد در

هَذِهِ السَّاعَةِ، وَفِي كُلِّ سَاعَةٍ، وَلِيًّا وَحَافِظًا، وَقَائِدًا وَنَاصِرًا، وَدَلِيلًا

این ساعت و در هر ساعت یار و مددکار و نگهبان و رهبر و یاور و راهنما

وَعَيْنًا، حَتَّى تُسَكِّنَهُ أَرْضَكَ طَوْعًا، وَتُمَتِّعَهُ فِيهَا طَوِيلًا. (۴۱)

و دیده بان تا او را از روی میل و رغبت مردم در روی زمین سکونت دهی و بهره مندش سازی زمانی دراز.

۹- همچنین این دعا را در حالی که دستان خود را به سوی آسمان بلند می کند، بخواند:

يَا مُدَبِّرَ الْأُمُورِ، يَا بَاعِثَ مَنْ فِي الْقُبُورِ، يَا مُجْرِيَ الْبُحُورِ، يَا مُلَيِّنَ

ای تدبیر کننده کارها ای برانگیزنده هر که در گورها است ای روان کننده دریاها ای نرم کننده

الْحَدِيدِ لِداوُدَ، صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَأَفْعَلْ بِي كَذَا وَكَذَا

به جای آهن برای حضرت داود درود فرست بر محمد و آل محمد و بکن نسبت به من چنین و چنان.

کلمات کذا و کذا حاجات خود را بخواهد و سپس اضافه کند: اَللَّيْلَةَ اَللَّيْلَةَ، اَلسَّاعَةَ اَلسَّاعَةَ. این دعا را در حال

رکوع، سجده، ایستاده و نشسته به طور مکرر بخوان. (۴۲)

۱۰- با توجه به اهمیت شب بیست و سوم، غسل، احیا و زیارت امام حسین (علیه السلام) در این شب فضیلت

بسیار دارد و همچنین خواندن آن صد رکعت نماز که مشترک میان همه شب های قدر است.

«شیخ طوسی» در «تهذیب»، از ابوبصیر روایت کرده است که امام صادق (علیه السلام) فرمود: در آن شبی که

امید می رود شب قدر باشد صد رکعت نماز بخوان؛ در هر رکعت (پس از حمد) ده مرتبه سوره قل هو الله را

بخوان. ابوبصیر عرض کرد: اگر نتوانستم ایستاده بخوانم، چه کنم؟ فرمود: نشسته بجا آور! گفتم: اگر نتوانم

نشسته بخوانم؟ فرمود: در همان حال که در بستر خود دراز کشیده ای، بجا آور. (۴۳)

۱۱- مرحوم «علامه مجلسی»، در «زاد المعاد» فرموده است: در این شب هر مقدار که ممکن باشد، قرآن

بخواند، و از دعاهای «صحیفه کامله سجّادیه» نیز استفاده کند؛ مخصوصاً دعای مکارم الاخلاق و دعای توبه.

روزهای شب قدر را نیز باید حرمت داشت و به عبادت و دعا به سر برد؛ در احادیث فراوانی آمده است که

روز قدر نیز در فضیلت مثل شب قدر است. (۴۴)

۱. زاد المعاد، صفحه ۱۸۰.

۲. رجوع شود به: اقبال، صفحه ۱۶۷.

۳. زاد المعاد، صفحه ۱۸۵.

۴. اقبال، صفحه ۱۸۶.

۵. همان مدرک و زاد المعاد، صفحه ۱۸۵.

۶. اقبال، صفحه ۱۸۷.

۷. زاد المعاد، صفحه ۱۸۶.

۸. تهذیب، جلد ۶، صفحه ۴۹، حدیث ۲۶.

۹. اقبال، صفحه ۱۸۶.
۱۰. همان مدرک، صفحه ۱۶۷.
۱۱. بلدالامین، صفحه ۲۰۳.
۱۲. زاد المعاد، صفحه ۱۸۶ (با اندکی تصرف).
۱۳. مستدرک الوسائل، جلد ۷، صفحه ۴۵۸، حدیث ۱۲.
۱۴. اقبال، صفحه ۱۸۶ و زاد المعاد، صفحه ۱۸۶.
۱۵. همان مدرک.
۱۶. اقبال، صفحه ۱۸۷.
۱۷. بحارالانوار، جلد ۹۵، صفحه ۱۴۷.
۱۸. اقبال، صفحه ۱۹۴.
۱۹. بحارالانوار، جلد ۹۴، صفحه ۲، حدیث ۴.
۲۰. امالی صدوق، صفحه ۶۴۹.
۲۱. مصباح المتهجد، صفحه ۶۲۸ و کافی، جلد ۴، صفحه ۱۶۰ (با اندکی تفاوت).
۲۲. مصباح کفعمی، صفحه ۵۸۴.
۲۳. مقنعه، صفحه ۱۶۷ (باب صلاة شهر رمضان).
۲۴. اقبال، صفحه ۲۰۰ (با تلخیص).
۲۵. همان مدرک، صفحه ۱۹۵.
۲۶. بحارالانوار، جلد ۹۴، صفحه ۱۲۹، حدیث ۷.
۲۷. اقبال، صفحه ۱۹۵.
۲۸. بحارالانوار، جلد ۹۴، صفحه ۱۳۰، حدیث ۷.
۲۹. اقبال، صفحه ۲۰۷.
۳۰. همان مدرک.
۳۱. همان مدرک، صفحه ۲۰۶ و ۲۰۷.
۳۲. زاد المعاد، صفحه ۱۸۷.
۳۳. مصباح المتهجد، صفحه ۶۲۸ و اقبال، صفحه ۲۱۱.
۳۴. همان مدرک.
۳۵. اقبال، صفحه ۲۱۴.
۳۶. همان مدرک، صفحه ۲۰۹ و بحارالانوار، جلد ۹۵، صفحه ۱۶۲.
۳۷. کلمه «النار» در مصباح آمده است.
۳۸. کافی، جلد ۴، صفحه ۱۶۱ و مصباح المتهجد، صفحه ۶۲۹.
۳۹. اقبال، صفحه ۲۱۱.
۴۰. اقبال، صفحه ۲۱۱. در بحارالانوار، جلد ۹۵، صفحه ۱۶۵ آمده است که این دعا را امام علی بن الحسین ۸ در شب قدر می خواند.
۴۱. مصباح المتهجد، صفحه ۶۲۰ و مصباح کفعمی، صفحه ۵۸۶ (با اندکی تفاوت).
۴۲. فقیه، جلد ۲، صفحه ۱۶۲ و بحارالانوار، جلد ۹۵، صفحه ۷۰.
۴۳. تهذیب، جلد ۳، صفحه ۶۴، حدیث ۱۹.
۴۴. زاد المعاد، صفحه ۱۹۰.